

En dag i förskolan

Delaktighet och engagemang i förskolans
aktiviteter

En dag i förskolan

Vad händer under en dag i förskolan? Hur delaktiga och engagerade är barnen i förskolans aktiviteter? Är barn i behov av särskilt stöd lika delaktiga i förskolans aktiviteter som andra barn?

Många barn mellan 1 och 5 år, och nästan alla barn mellan 3 och 5 år, tillbringar en stor del av vardagen i förskolan. Hur barnen spenderar denna tid påverkar deras utveckling, lärande och välmående.

Därför har forskningsprojektet PEPI (Participation and Engagement in Preschool International) vid Jönköping University observerat vad som händer under en dag i förskolan – vilken miljö barnen möter under dagen, vilka aktiviteter barnen deltar i och hur engagerat de deltar.

Denna rapport inleds med en kort beskrivning av varför PEPI projektet behövdes och syftet med

projektet. Du får ta del av begreppsdefinitioner och hur observationerna har genomförts. Sedan sammanfattas tre artiklar från Frida Åströms avhandling "Everyday life in preschool – Swedish and international approaches".

Avslutningsvis presenteras jämförande analyser med fokus på barn i och utan behov av särskilt stöd. Här tittar vi på jämförelser mellan grupperna gällande aktiviteter och engagemang för att få en bild av vardagen i förskolan för de två grupperna.

Om PEPI

Barns delaktighet i förskolan (Participation and Engagement in Preschool International) är en del av ett internationellt samarbete mellan Sverige, Portugal och USA. Det övergripande syftet med projektet är att beskriva förskolemiljöers utformning.

Barns delaktighet, i form av att vara där och att vara engagerad i förskolan, är viktigt för deras lärande, utveckling och välmående. Detta gäller speciellt för barn i behov av särskilt stöd med sämre förutsättningar än andra barn. Forskningen visar att barn i behov av särskilt stöd och socialt utsatta barn gynnas mest av att gå i förskolan, men endast om förskolan har hög kvalitet och engagerar barnen i deras aktiviteter.

För att utvärdera och mäta barns delaktighet krävs kunskap om de förskolemiljöer och aktiviteter som barn ägnar sig åt i förskolan. Hur barnen tillbringar tiden i förskolan har inte undersökts i stor skala i Sverige sedan 1980-talet. Det finns begränsat

med kunskap om hur barns delaktighet varierar i förskolan och få observationsstudier där man tittar på barns beteenden och miljö i förskolan. Genom att observera barnens vardag i förskolan kan vi bättre förstå vilka faktorer som påverkar deras engagemang och identifiera barn med låg delaktighet.

I Sverige utgår förskolans läroplan från att förskolan är till för alla barn och ska vara likvärdig. Därför är det intressant att utforska hur aktiviteterna ser ut för barnen. Skiljer det sig mellan vissa barngrupper? Är barn i behov av särskilt stöd lika delaktiga som andra barn?

Om studien

I PEPI-projektet ingick totalt 78 förskoleavdelningar i Sverige, 42 förskolegrupper i Portugal och 168 förskolegrupper i USA. I denna rapport kommer vi att fokusera på de svenska förskoleavdelningarna.

Så här gjordes observationerna

För att observera hur barn och personal tillbringar sin tid i förskolan användes observationsinstrumenten Child Observation in Preschool (COP) och Teacher Observation in Preschool (TOP), båda utvecklade i USA.

Vid användning av COP tittar forskaren i projektet på ett barn i tre sekunder. På en surfplatta kodar sedan forskaren direkt vad barnet gör och befinner sig, utifrån kategorier som:

- Gruppformat
- Vem/vilka barnen är i närheten av
- Om barnen pratar eller lyssnar
- Vem/vilka pratar eller lyssnar barnen till
- Typ av samspel mellan barnen
- Vilket material barnen använder
- Aktivitetens svårighetsgrad
- Material för lek och lärande
- Fokus/innehåll i aktiviteter för lärande
- Var befinner sig barnen?
- Barnens engagemang

Observationerna av varje barn upprepas upp till tjugo gånger jämnt fördelat under dagen. Ögonblicksbilderna av vad enskilda barn gör och var de befinner sig läggs sedan ihop för att få en helhetsbild av vad som händer under en förskoledag.

TOP är uppbyggt på liknande sätt som COP, där förskolepersonalen observeras i tre sekunder och observatören kodar direkt i en surfplatta, utifrån delvis andra kategorier än för barnen.

Tre kategorier är specifika för förskolepersonal:

- Personalaktivitet/arbetsuppgift
- Undervisningsnivå
- Känsломässig ton

Totalt gjordes 15 279 ögonblicksbilder av barn och 4 090 av förskolepersonalen.

Begreppsdefinitioner

Barn i behov av särskilt stöd

Barn som antingen har en identifierad diagnos eller funktionsnedsättning, eller som av förskolepersonalen anses ha behov av extra insatser för att fungera bra i förskolans vardag.

Barn med annat modersmål

Barn som är berättigade till modersmålsstöd.

Delaktighet

Att vara fysiskt närvarande i en aktivitet och att vara engagerad i aktiviteten. För att vara delaktig behövs båda dessa villkor.

Engagemang

Att vara aktiv och fokuserad i en aktivitet.

Förskolepraktiker

Hur förskolans verksamhet genomförs genom aktiviteter, handlingar, socialt samspel och hur miljön i förskolan struktureras.

Förskolepersonal

De som arbetar i förskolan och möter barnen i vardagen, dvs förskollärare, barnskötare och olika assistenter.

Fri lek

Aktiviteter där barnen ges möjligheter att välja vad de vill leka med.

Gruppformat

Aktiviteter och grupperingar som barnen befinner sig i under en dag i förskolan.

01

Svenska förskolepraktiker

Svenska förskolepraktiker

Inledningsvis redovisar vi resultaten av i vilka aktiviteter och grupperingar barnen tillbringade sin tid under dagen. Därefter beskriver vi mer specifika förskolepraktiker bland barn och personal, som handlingar och socialt samspel.

Gruppformat

Fri lek inomhus och utomhus var tillsammans de vanligaste gruppformaten i barngruppen. Lärarledd helgrupp och lärarledda smågrupper, liksom samtidig smågrupp och fri lek, var inte lika vanligt. Övergångar eller väntetid för hela barngruppen förekom under 13 procent av observationsdagen. Detta kan bero på att fri lek pågick under långa

perioder, vilket minskade antalet övergångar mellan aktiviteter.

Dessutom delades barnen ofta in i mindre grupper vid övergångar, som när flera barn slutar leka och går för att tvätta händerna inför måltider. På så sätt blev det inte väntetid för hela gruppen.

Tabell 1

Gruppformat i de 78 förskoleavdelningarna i Sverige.

Gruppformat	Medel %
Lärarledd helgrupp	8
Lärarledda smågrupper	4
Fri lek (inne och ute) ^a	57
Smågrupp och fri lek ^b	4
Övergång/väntetid	13
Måltid	13
Annat ^c	1

^a Fri lek betyder att barngruppen gavs möjligheter att välja vad de vill leka med.

^b Små grupp och fri lek betyder samtidig förekomst av små grupp/er och fri lek.

^c I Annat ingår gym/lekhall, vilostund, och special (till exempel extern personal som håller i en aktivitet).

Vad händer under en dag i förskolan?

I Tabell 2 sammanfattar vi resultaten gällande mer specifika förskolepraktiker på svenska förskoleavdelningar.

Förskolepersonalen undervisade under mindre än en femtedel av observationsdagen.

Den genomsnittliga undervisningsnivån, eller komplexiteten i undervisningen, visade på en nivå som bedöms som grundläggande på en 4-gradig skala, där 1 = Otydligt lärandeinhåll, och 4 = Dialog med öppen fråga och svar. Grundläggande nivå kan vara att förskolepersonalen ställer frågor som "Hur många barn är här idag?" eller "Vad är det för dag idag?".

Personalens känslomässiga ton bedömdes på en 5-gradig skala där 1 = Mycket negativ och 5 = Mycket positiv.

Under observationerna var personalens känslomässiga ton oftast neutral. Personalen pratade under hälften av observationerna, men lyssnade till barn i endast en liten del av observationerna. Barn pratade mer sällan än personalen, och ganska sällan till någon i personalen.

När det gäller matematik och läs- och skrivkunighet låg fokus på läs- och skrivkunighet dubbelt så ofta som på matematik.

Associativa samspel (samarbete utan regler eller tydligt mål) skedde i ungefär en femtedel av observationerna, medan kooperativa samspel (samspel med regler eller tydligt mål) sällan observerades.

Under observationsdagen låg den genomsnittliga nivån av barnens engagemang på medellågt till medel på en 5-gradig skala där 1 = Mycket lågt och 5 = Mycket högt.

- Den högsta nivån av engagemang noterades i lärarledda smågrupper och lärarledd helgrupp, vilka inte förekom i så stor utsträckning.
- De lägsta nivåerna av engagemang observerades när små grupper och fri lek skedde samtidigt, samt i fri lek.

Skillnader i engagemang i olika gruppformat är inte statistiskt säkerställda – vi kan därför inte med säkerhet säga att barnens genomsnittliga engagemang skiljer sig mellan olika gruppformat.

Tabell 2

Sverige – Vad händer under en dag i förskolan?

Förskolepraktik	Antal avdelningar	Medel
Undervisning		
Personal undervisar	78	17%
Nivå av undervisning (skala 0–4)	78	1.55

Förskolepraktik	Antal	Medel
Känslomässigt klimat		
Uppmuntrande av beteende/beröm	78	6%
Tillrättavisning	78	4%
Personalens känslomässiga ton (skala 1-5)	78	3.25
Pratande och lyssnande		
Barnen pratar (totalt)	78	29%
Barnen pratar till personal	78	5%
Personal pratar (totalt)	78	51%
Personal lyssnar till ett enskilt barn	78	4%
Personal lyssnar till barn (totalt)	78	5%
Barns typ av aktivitet		
Aktiviteter utan regler	78	34%
Aktiviteter med regler	78	11%
Barns sociala samspel		
Associativa samspel	78	19%
Kooperativa samspel	78	3%
Barns nivå av engagemang (skala 1-5)		
Totalt	78	2.39
Lärlarled helgrupp	70	2.90
Lärlarledda smågrupper	49	2.91
Fri lek	78	2.79
Smågrupp och fri lek	45	2.72
Lärlarndeaktiviteter (exkl. måltid, vila, övergångar)	78	2.80
Fokus/lärlarndeinnehåll		
Matematik	78	3%
Läs- och skrivkunnighet	78	7%

Slutsatser av studien

Den höga andelen tid i fri lek kan sägas motsvara intentionerna i den svenska förskolans läroplan, där barns lärande och utveckling ska baseras på barns intressen och utforskande av miljön. Ändå tyder resultatet på att det finns utvecklingspotential i flera avseenden.

Barnen var inte särskilt engagerade i fri lek. I stora utrymmen var det möjligt för barn att vandra planlöst och vissa hade svårt att hitta en aktivitet att ägna sig åt. Det högsta engagemanget uppstod istället i lärarledda hel- och smågrupper.

Läroplanen betonar behovet av att göra barns röster hörda, men förskolepersonal sågs sällan lyssna på barnen.

Generellt tyder resultaten på att relativt lite av kommunikationen i förskolan sker mellan förskolepersonal och barn. Samtidigt visade resultaten att svensk förskolepersonal ger mer

beröm än tillrättavisning till barn.

Idag betonas vikten av akademiskt lärande, undervisning och målstyrda aktiviteter i förskolan. Detta kan utgöra ett dilemma för förskolepersonal, då läroplanen samtidigt betonar vikten av barns utforskande.

02

Miljöer och aktiviteter i förskolan

Barnens och personalens miljöer och aktiviteter i förskolan

För att titta noggrannare på just svenska förskolepraktiker och aktiviteter så gjordes ytterligare en studie. Där ville vi också jämföra barnens engagemang i fri lek inomhus och utomhus, då vi som observatörer upplevt en skillnad i barns engagemang i dessa miljöer.

Barnens förskolemiljöer och aktiviteter

I Tabell 3 kan vi se att fri lek inomhus, följt av fri lek utomhus, var de två vanligaste gruppformaten. Barnens aktiviteter inomhus skedde oftast i gruppum, följt av aktiviteter utomhus. Barnen befann sig ofta i så kallade rutinbaserade aktiviteter, som att ta på kläder, äta utan samspel och väntetid, vilket skedde i ungefär en tredjedel av observationsdagen.

Resultatet visade också att det var vanligast att barn lekte parallellt, det vill säga att de leker bredvid varandra, med liknande material, men utan att samspela med varandra. I 10 procent av observationerna bedömdes barnen vara sysslösa, alltså att de inte deltog i någon aktivitet trots att det fanns möjligheter till att delta i olika aktiviteter.

Barn kan självklart ta kortare pauser i sin lek och utforskande innan de bestämmer sig för vad de ska göra härnäst. För att minska risken för att barnens sysslöshet överskattades i observationerna så observerade vi därför ett barn två gånger om barnet bedömdes som sysslöst vid första observationen.

Det var vanligast att barnen varken pratade eller lyssnade. När de pratade eller lyssnade skedde det lika ofta med andra barn som med förskolepersonalen.

I nästan hälften av observationerna var innehållet i aktiviteten inte akademiskt lärande utan rutinbaserade aktiviteter, sysslöshet och sociala samspel utan lärandeinhåll eller att barn tittade på andra barn utan att själva vara aktiva.

När ett akademiskt lärandefokus observerades, klassificerades det oftast som "annat", vilket innefattar lek med leksaker, bygga med klossar/lego, skapande verksamhet eller musik. I dessa situationer kunde lärandeinhållet alltså inte kategoriseras under övriga kategorier som drama/låtsaslek, fin- och grovmotorik och läs- och skrivkunnsighet. Det näst vanligaste innehållsfokuset var drama eller låtsaslek, där barnen intog olika roller inom ett visst tema.

Tabell 3

Kännetecken hos barns förskolemiljöer och aktiviteter

	Medel %		Medel %
Gruppformat /aktivitet		Associativ	19
Fri lek inomhus	36	Ensam	9
Fri lek utomhus	21	Sysslös	9
Övergång helgrupp	13	Social	3
Måltider*	13	Kooperativ	3
Helgrupp	8	Tittar på	1
Lärlarleda smågrupper	4	Material	
Lärlarledd smågrupp & fri lek	4	Inget**	45
Annat	1	Leksaker/spel	23
Närhet och till vem		Musik/rörelse/grovmotor	8
Liten grupp av barn och personal	33	Drama/låtsaslek	7
Liten grupp av barn	22	Läs- och skrivmaterial	6
Själv	16	Skapande material	6
Ett barn	13	Naturvetenskap	2
Helgrupp och personal	12	Matematik	1
Personal	3	Dator/läsplatta	1
Pratar/lyssnar och till vem		Samhällsvetenskap	1
Pratar/lyssnar inte	52	Fokus/lärandeinhåll	
Barn	18	Rutiner/socialt/inget	45
Personal	16	Annat	17
Egocentriskt tal	8	Drama/låtsaslek	12
Liten/stor grupp	5	Grovmotorik	7
Samspel		Finmotorik	5
Rutinbaserade aktiviteter	31	Läsning	4
Parallell lek	25	Matematik	3

	Medel %	Förskolepraktik	Medel %
Läs- & skrivkunnighet	2	Typ av aktivitet	
Naturvetenskap	2	Utan förutbestämda regler	34
Samhällsvetenskap	2	Annat	32
Bokstäver	1	Med förutbestämda regler	11
Plats		Ingen aktivitet	9
Grupprum	43	Passiv instruktion	8
Utomhus	24	Social	3
Lekhall/gymnastiksal	14	Störande beteende	1
Matrum	14	Dramalekar	1
Hall/toaletter	5		

*Vi observerade inte under hela måltiden vilket gör denna siffra underskattad.

**Automatiskt kodat när interaktionen är kodat 'Rutinbaserade aktiviteter', 'Social', 'Tittar på' eller 'Sysslös'.

Barnens nivå av engagemang i fri lek inomhus och utomhus

Resultatet visade ett högre genomsnittligt engagemang när barnen hade fri lek inomhus (2.04) jämfört med utomhus (1.94). I en efterföljande analys såg vi att barnen generellt var sysslösa något oftare i fri lek utomhus, jämfört med fri lek inomhus.

I COP-instrumentet innebär detta att barnens engagemang automatiskt kodades som lågt. Detta skulle kunna vara en förklaring till varför den genomsnittliga nivån av engagemang var lägre i fri lek utomhus. Det förklarar dock inte varför barnen verkar vara mindre sysselsatta i fri lek utomhus.

Personalens aktiviteter

I Tabell 4 kan vi se att det var vanligast att förskolepersonalen var fysiskt nära en liten grupp med barn. Det näst vanligaste var att personalen inte var nära någon. Det som förekom oftast var att personalen varken pratade eller lyssnade till någon, men när de gjorde det var det ofta till ett enskilt barn.

Förskolepersonalen utförde många och varierande arbetsuppgifter, men det vanligaste var organisering/ledning av gruppen (till exempel att dela upp barnen i grupper, förklara vad som kommer att hända, eller ta fram material till barnen).

Näst vanligast var att personalen undervisade barnen på olika sätt. Undervisning här innebär att förskolepersonal samtalar eller samspelar med ett eller flera barn om ett lärandeinhåll. När personalen undervisade så användes olika material och lärandefokuset var varierat. Oftast klassificerades lärandeinhållet som "annat", vilket kan innebära att förskolepersonalen undervisade kring musik, byggande med klossar, skapande eller pusslande.

Personalen utförde ganska sällan omvårdande uppgifter, som att hjälpa till att snyta näsan eller visa hur man knyter skorna. Detta kan delvis bero på att vi inte observerade barn och förskolepersonal under typiska omvårdnadssituationer. Framst observerades avdelningar för äldre barn (+3 år), vilket också bör minska behovet av omvårdnad från personal.

Tabell 4

Kännetecken hos personalens aktiviteter

	Medel %		Medel %
Närhet och till vem		Material	
Liten grupp av barn	32	Inget*	84
Själv	24	Läs- och skrivmaterial	4
Liten grupp barn och personal	14	Musik/rörelse/grovmotorik	3
Ett barn	14	Leksaker/spel	3
Helgrupp och personal	9	Konstnärliga	2
Annan personal	7	Naturvetenskap	1
Helgrupp utan annan personal	2	Drama/låtsaslek	1
Pratar/lyssnar till vem		Samhällsvetenskap	1
Pratar/lyssnar inte	40	Fokus/lärandeinnehåll	
Barn	32	Undervisar ej	83
Grupp	14	Annat	6
Personal	13	Läsning	3
Förälder	2	Matematik	2
Personalaktivitet		Läs- och skrivkunnighet	2
Organisering/ledning	33	Naturvetenskap	1
Undervisa	17	Samhällsvetenskap	1
Observera	10	Drama/låtsaslek	1
Social samvaro	9	Grovmotorik	1
Inget/Ej arbetsrelaterat	9	Finmotorik	1
Administration	8		
Uppmuntra beteende/beröm	6		
Omvårdnad	5		
Tillrättavisa beteende	4		

* Kategorin personalaktivitet är inte kodad som 'undervisning'

Resultaten för barnen visar att:

- Fri lek inomhus och utomhus är de två vanligaste gruppformaten.
- Verbala samspel mellan barn är lika vanliga som verbala samspel mellan barn och personal, troligen till följd av en hög andel fri lek
- Barns nivå av engagemang skiljer sig något mellan fri lek inomhus och utomhus, troligen eftersom fler barn observerades som sysslolösa vid fri lek utomhus
- Barn lekte oftast parallellt bredvid varandra. I en tiondel av observationerna bedömdes de vara sysslolösa.
- Ett vanligt innehållsfokus var drama eller låtsaslek, där barnen intog olika roller kring ett visst tema

Resultaten för förskolepersonal visar att:

- Förskolepersonalen har många olika uppgifter – det som förekom oftast var organisering/ledning av barngruppen
- Förskolepersonal var ofta fysiskt nära en liten grupp barn, och mer sällan fysiskt nära någon annan i personalen, men ganska ofta var de själva.
- När det gäller verbalt samspel talade förskolepersonal oftare till enskilda barn än till hela gruppen.
- Förskolepersonalen pratade mer än de lyssnade.

03

Barns delaktighet i förskolans fria lek

Barns delaktighet i förskolans fria lek

Vi har även observerat enskilda barns delaktighet i förskolans fria lek. Även här användes observationsdata från COP-instrumentet för att utforska barnens delaktighetsmönster.

Genom en serie personbaserade analyser där vi sökte efter likheter mellan barn identifierade vi åtta kluster. Ett kluster består av barn som liknar varandra i flera avseenden.

Likheterna baserades på följande fyra kategorier:

- Engagemang – Hur engagerade barnen var i leken
- Låtsaslekar – Hur ofta barnen deltog i låtsaslekar
- Lek tillsammans med andra barn – Hur ofta de lekte med andra

- Lek nära en liten grupp med förskolepersonal – Hur ofta de lekte nära en grupp där en förskolepersonal ingick

De tidigare studierna visade att barn sällan var nära endast en i personalen. Därför valde vi att titta på närhet till en liten grupp där förskolepersonal ingår.

Tabell 5

Mönster i barns delaktighet i fri lek

Benämning kluster	Nivå av engagemang	Låtsas-lek	Tillsammanslek/samarbete	Närhet till LGL	Antal barn
Mycket hög delaktighet	H+	H+++	H+	L	46
Genomsnitt+	(H)	H+	M	M	68
Mer socialt komplex	M	M	H+	M	73
Hög närhet till LGL	M	M	M	H++	52
Engagerad, mindre socialt komplex	H	(L)	L-	M	47
Genomsnitt-	L	(L)	M	M	92
Låg delaktighet, hög närhet till LGL	L-	L	L-	H+	56
Mycket låg delaktighet, låg närhet till LGL	L---	L	L--	L-	19

Notering: Totalt antal barn = 453. H = Hög. L = Låg. M = Medel. LGL = Liten Grupp med Lärare.

De flesta kluster av barn visade någorlunda till mycket god delaktighet, men två kluster av barn utmärkte sig genom låg delaktighet:

- Kluster "Låg delaktighet, hög närhet till LGL (Liten Grupp med Lärare)". Dessa barn visade ett lågt observerat delaktighetsmönster men var ofta nära en liten grupp med förskolepersonal.
- Kluster "Mycket låg delaktighet, låg närhet till LGL". Dessa barn visade ett mycket lågt delaktighetsmönster och hade även låg närhet till en liten grupp med förskolepersonal.

Vi ville också undersöka vad som kännetecknade barnen och förskolemijön i de olika klustren.

Det fanns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan klustren när det gällde antal pojkar och flickor i klustren, eller förekomsten av barn i behov av särskilt stöd.

Barn i behov av särskilt stöd fanns i alla kluster, men de var mindre vanliga i klustren med hög delaktighet. Barnens ålder påverkade inte heller särskilt mycket vilket kluster de hamnade i, förutom att barn i klustret "Mer socialt komplext" var något äldre än i klustret "Genomsnitt+".

Några andra faktorer som framkom:

- Barn i klustret "Låg delaktighet, hög närhet till LGL" kom oftare från avdelningar med fler barn som hade annat modersmål än svenska.
- Barn i klustret "Mycket låg delaktighet, låg närhet till LGL" hade oftare ett annat modersmål än svenska och kom från avdelningar med fler resurspersonal än övriga kluster.

Det kan verka motsägelsefullt att barn med låg delaktighet ofta fanns på avdelningar med mer resurspersonal. En möjlig förklaring kan vara att dessa avdelningar har fler barn som kräver extra stöd på grund av att de stör barngruppen. Detta kan leda till att barn som inte stör verksamheten blir mindre sedda och får mindre stöd för att delta i leken.

Slutsatser av studien

I förskolans läroplan är begreppet delaktighet centralt. Här menar vi att engagemang är en central aspekt av delaktighet och nödvändigt för lärande och välmående. Trots denna ambition visar resultaten av studien att det finns barn som inte är delaktiga i svenska förskolor, och som tenderar att inte uppmärksammas av personalen.

Även om studiens resultat inte kan sägas gälla för alla barn i svenska förskolor, och att ytterliggare forskning behövs för att undersöka hur stabila barns delaktighetsmönster är under förskoleåldern, så finns det anledning till oro.

I strävan mot den svenska förskolans vision om en förskola för alla barn behövs därför strategier och resurser för att ge särskilt stöd till dessa barn.

Praktiska slutsatser:

- Genom att variera gruppformaten i förskolan kan nya upplevelser skapas för barnen, som upprätthåller deras intresse och engagemang
- Lärarledda smågrupper främjar barns engagemang i förskolan
- Det finns utrymme för förbättringar när det gäller att lyssna på barn, föra dialoger med barn och ställa öppna frågor utan ett fastställt svar
- Förskolepersonal behöver aktivt söka efter barn som uppvisar låg delaktighet och reflektera över vilka barn som behöver personal nära till hands och vilket stöd som erbjuds. Detta verkar särskilt viktigt för barn med annat modersmål, och i förskolor där många barn har annat modersmål än svenska
- Förskolepersonal behöver vara tillräckligt nära och ha kunskap om hur man identifierar barn med mycket låg delaktighet. De måste också ge tillräckligt stöd när de är nära barnen

04

Barn i behov av
särskilt stöd

Barn i behov av särskilt stöd

Är barn i behov av särskilt stöd lika delaktiga i förskolans aktiviteter som andra barn?

Delaktighet handlar om att barn är närvarande och engagerade i olika aktiviteter, vilket främjar deras lärande och välmående. När alla barn på en förskoleavdelning är engagerade är det ett tecken på att inkludering av barn i behov av särskilt stöd fungerar. Våra tidigare observationer visade att vissa barn inte var lika delaktiga som andra.

Forskning visar att barn i behov av särskilt stöd ofta är mindre delaktiga än andra barn – vissa barn är inte alltid närvarande, medan andra är närvarande men har svårt att vara aktiva eller engagerade.

Därför ville vi ta reda på hur en vanlig dag i förskolan ser ut, med fokus på barn i behov av särskilt stöd – finns det skillnader i barnens delaktighet jämfört med andra barn?

I gruppen barn i behov av särskilt stöd ingick barn med en identifierad diagnos eller funktionsnedsättning, eller som förskollärare ansågs ha behov av extra insatser för att fungera bra i förskolans vardag.

Totalt ingick 444 barn, varav 59 barn tillhörde gruppen barn i behov av särskilt stöd, och 385 barn tillhörde gruppen barn utan behov av särskilt stöd.

Även i denna studie användes observationsinstrumenten Child Observation in Preschools (COP) och Teacher Observation in Preschools (TOP) utifrån olika kategorier. I denna del fokuserar vi på:

- Gruppformat
- Var befinner sig barnen?
- Vem/vilka barnen är i närheten av
- Om barnen pratar eller lyssnar
- Vem/vilka pratar eller lyssnar barnen till
- Typ av samspel mellan barnen
- Fokus/innehåll i aktiviteter för lärande
- Barnens engagemang

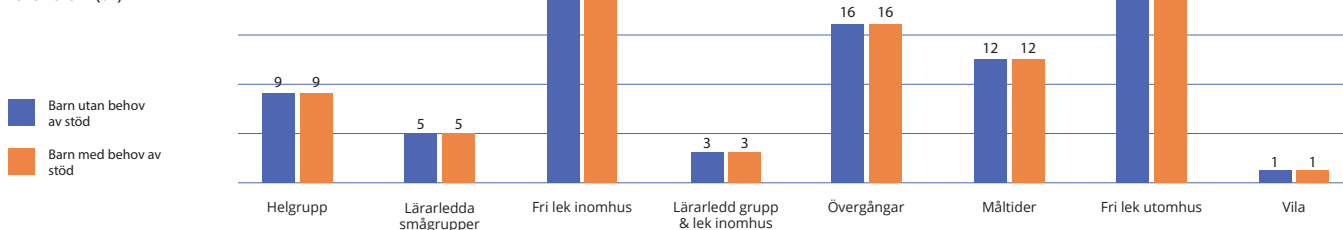
Gruppformat

Som tidigare redovisat var fri lek inomhus och utomhus tillsammans de vanligaste gruppformaten – barnen spenderade mindre tid i helgrupp och lärarledda smågrupper.

När vi jämförde barn med och utan behov av särskilt stöd var resultaten nästan identiska när det handlar om att närvara i olika aktiviteter.

TABELL 6

Barns aktiviteter under en dag i förskolan (%)

BARN I BEHOV AV SÄRSKILT STÖD

Var befinner sig barnen?

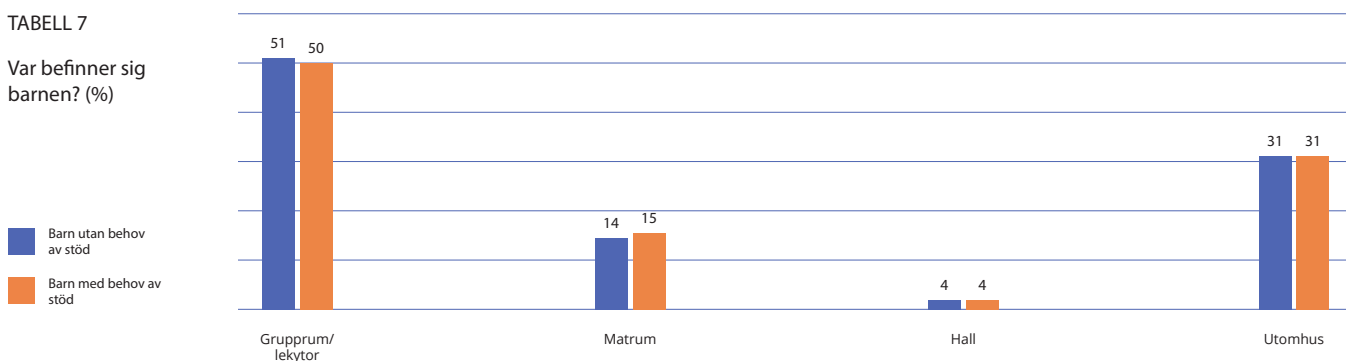
Här observerade vi på vilka platser barnen befann sig under en förskoledag, och vi såg att det inte var några skillnader mellan barn i behov av särskilt stöd och barn utan behov av särskilt stöd.

Att båda grupperna var på samma plats rent fysiskt i förskolan talar för att barn i behov av särskilt stöd är inkluderade i förskolan på samma sätt som andra barn.

I hälften av observationerna befann sig barnen i olika grupprum/lekytor inomhus, och i en tredjedel var barnen utomhus. Sedan tillbringade barnen cirka 15 procent av observationerna i en matsal eller matrum (på en del förskolor används grupprum som matrum). Barnen spenderade lite tid på platser som hallar, toaletter eller större lekhallar.

TABELL 7

Var befinner sig barnen? (%)

Närhet

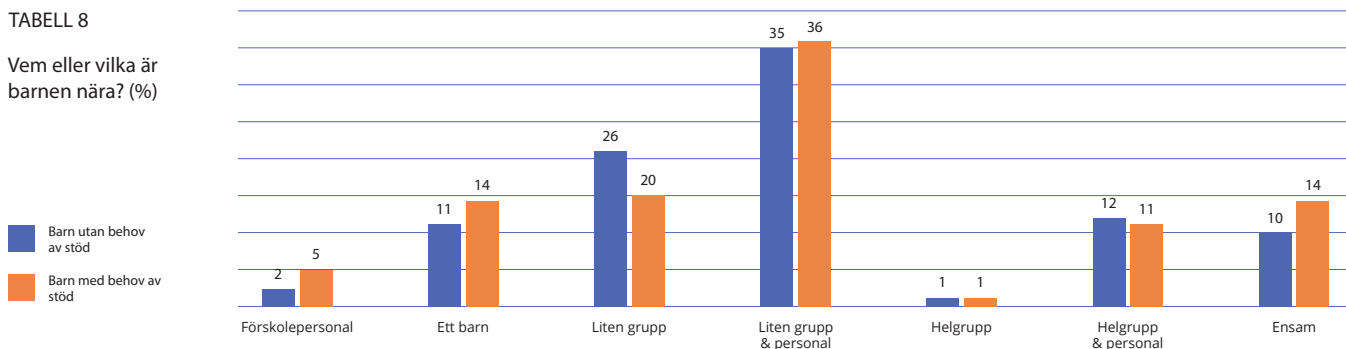
Vem eller vilka är barnen nära?

Barn utan behov av särskilt stöd var oftare nära en liten grupp, medan barn i behov av särskilt stöd var det i mindre utsträckning.

Att barnet är Ensam är också en kategori där grupperna skiljer sig åt. Barn utan behov av särskilt stöd verkade mer sällan vara ensamma, medan barn i behov av särskilt stöd oftare var ensamma. Det skiljer sig också mellan grupperna när vi ser till hur ofta barnet var nära personal.

TABELL 8

Vem eller vilka är barnen nära? (%)

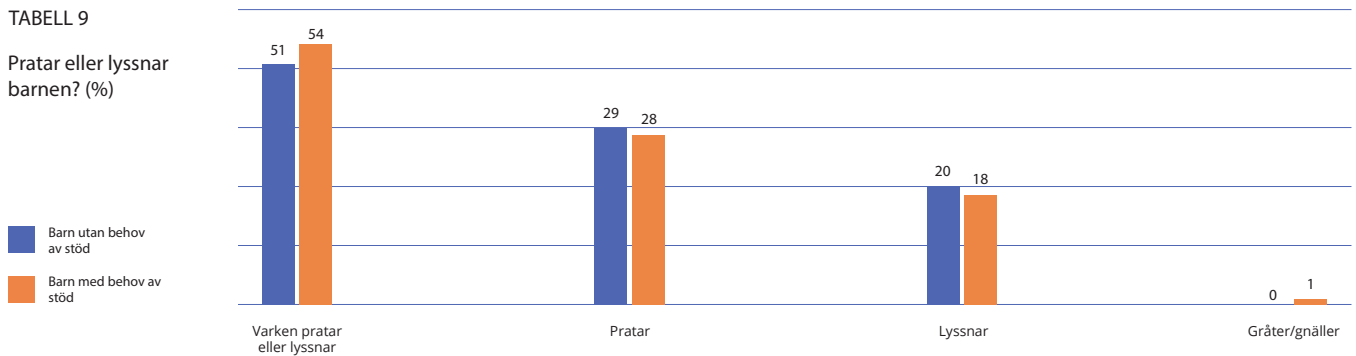

Att prata och lyssna

Vi såg inga direkta skillnader mellan barn i behov av särskilt stöd och barn utan behov av särskilt stöd, förutom när det kommer till vem eller vilka barnen pratade med eller lyssnade till. Barn i behov av särskilt stöd pratade mer sällan med ett annat barn än vad barn utan behov av särskilt stöd gjorde.

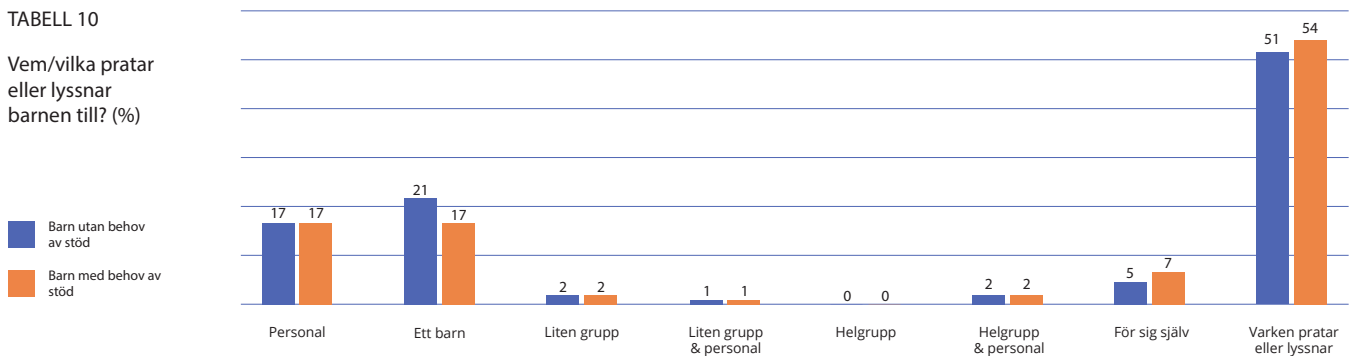
TABELL 9

Pratar eller lyssnar barnen? (%)

TABELL 10

Vem/vilka pratar eller lyssnar barnen till? (%)

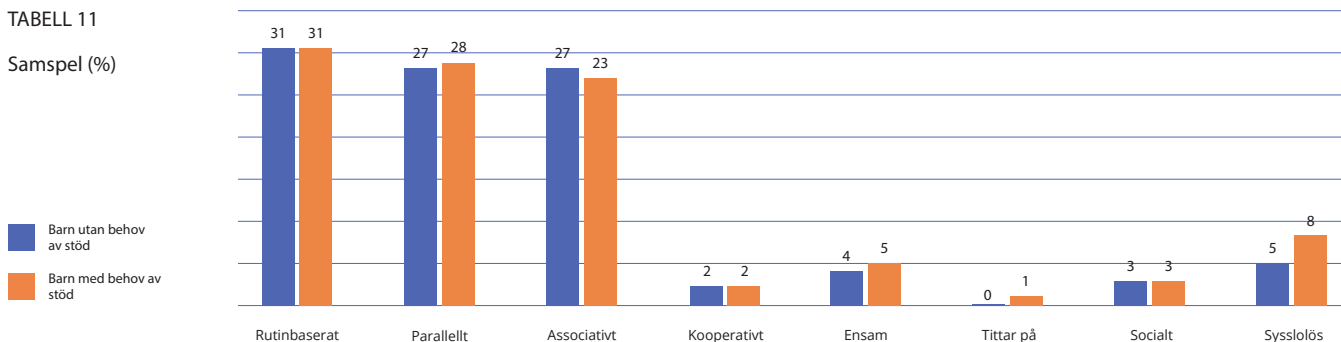
Samspel

Barnen samspelade på olika sätt med varandra och personalen under dagen. Det var inga stora skillnader mellan barn i behov av särskilt stöd och barn utan behov av särskilt stöd i de flesta kategorier av interaktion.

Där vi kunde se en skillnad var under kategorin Sysslolös, där barn i behov av särskilt stöd oftare var sysslolösa jämfört med andra barn.

TABELL 11

Samspel (%)

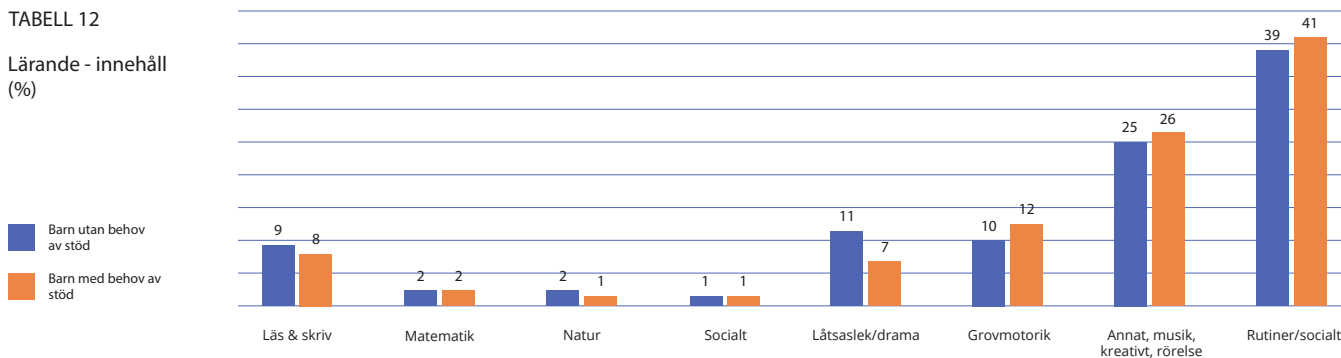
Fokus/lärandeinhåll

Denna kategori handlar om barnens fokus när de genomförde olika aktiviteter oavsett vilket material barnen använde. Till exempel kanske barnet använder sig av en bok (alltså är materialet kodat som Läs- och skrivmaterial) men barnen sitter och räknar sidorna, och då blir fokus Matematik.

Gällande de flesta innehåll så skiljer sig barn i behov av särskilt stöd och barn utan behov av särskilt stöd inte åt. Dock finns det en skillnad när vi ser till Låtsaslek/drama, vilket innebär att barnen tar olika roller, har ett specifikt tema i leken eller lever sig in i olika scenarion. Barn i behov av särskilt stöd sågs inte lika ofta vara fokuserade på Låtsaslek/drama som barn utan behov av särskilt stöd.

TABELL 12

Lärande - innehåll (%)

Hur engagerade är barnen?

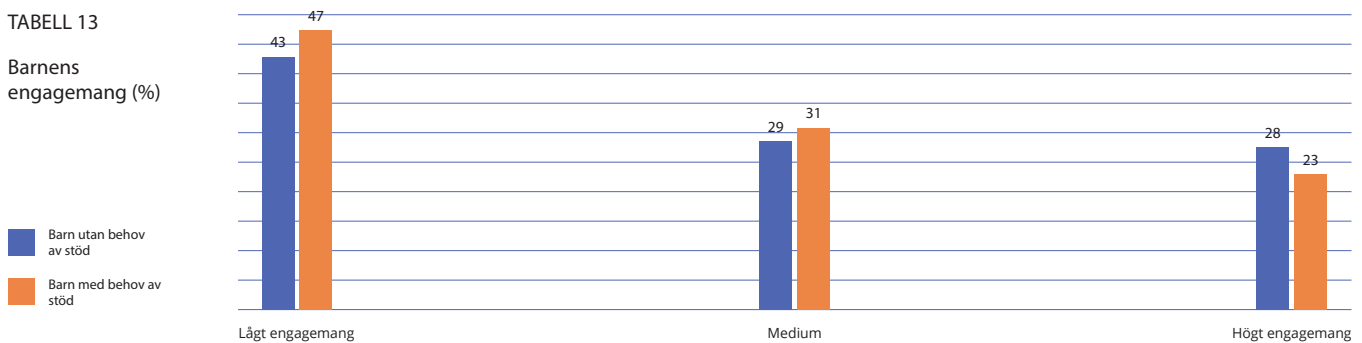
För att ta reda på barnens engagemang gjordes vid varje observation av ett barn en bedömning utifrån en 3-gradig skala om barnet hade ett högt eller ett lågt engagemang. På detta sätt fick vi fram hur många procent av observationerna barnen hade ett lågt, medel eller högt engagemang.

befinner sig i övergångar mellan aktiviteter. När man tittar på barnens genomsnittliga engagemang under observationerna ser vi en skillnad, där barn i behov av särskilt stöd uppvisade fler tillfällen med lågt engagemang under en dag, jämfört med barn utan behov av särskilt stöd.

Lågt engagemang kan innebära att barnet observerar andras lek, inte är sysselsatt eller

TABELL 13

Barnens engagemang (%)

Slutsatser av jämförelsen

Att befinna sig i samma aktiviteter som andra barn är en grundförutsättning för att vara delaktig i förskolans vardagsaktiviteter.

Våra observationer tyder på att barn i behov av särskilt stöd till stor del befinner sig i liknande aktiviteter och situationer under en förskoledag som barn utan behov av särskilt stöd.

Trots detta positiva resultat tyder observationerna på att det finns vissa skillnader mellan grupperna när det gäller mer specifika aktiviteter och barnens nivå av engagemang.

Barn i behov av särskilt stöd var:

- mer sällan nära en liten grupp av barn och mer för sig själva
- oftare sysslösa och pratade mer sällan med ett enskilt barn
- mer sällan sysselsatta med låtsas- och fantasilekar
- mindre engagerade

Detta resultat öppnar upp för funderingar kring om alla barn får det stöd som behövs för att samspela och delta i lek med andra barn.

BAKOM MATERIALET

Eva Björck

Eva Björck är senior professor i specialpedagogik inom CHILD vid Högskolan för Lärande och Kommunikation, Jönköping University. Hennes forskning handlar om små barn i behov av särskilt stöd, tidig intervention och om inkludering i förskolan. Ett område hon verkar både nationellt och internationellt inom.

Frida Åström

Frida Åström har en doktorsexamen i handikappvetenskap och har i sin avhandling fokuserat på förskolan. Hennes forskning har bedrivits inom forskningsmiljön CHILD vid Jönköping University. Frida har en bakgrund inom psykologi och har ett särskilt forskningsintresse kring barn i behov av särskilt stöd.

Maria Kerbs

Maria Kerbs (fd Hultin) har en kandidatexamen i kognitiv neurovetenskap och har arbetat som forskningsassistent i forskningsprojektet PEPI inom forskningsmiljön CHILD vid Jönköping University.

LÄNKAR

Everyday life in preschool – Swedish and international approaches (Avhandling)

[GÅ TILL AVHANDLING >](#)

Everyday environments and activities of children and teachers in Swedish preschools (Artikel)

[GÅ TILL ARTIKEL >](#)

Preschool practices in Sweden, Portugal, and the United States (Artikel)

[GÅ TILL ARTIKEL >](#)

Patterns of observed child participation and proximity to a small group including teachers in Swedish preschool free play (Artikel)

[GÅ TILL ARTIKEL >](#)

Denna rapport bygger på ett forskningsprojekt och riktar sig till förskolepersonal, rektorer, vårdnadshavare, politiker och allmänt intresserade.